

Summary

New parties appear in the second part of the 90-th. Most of them don't have ideological orientations. We mean, first of all SDPU(O) and Party of Regions. Analyzing the demographical processes in Ukraine, the dynamics of numerous parties and the results of elections to the Supreme Rada and of referendum in 2000, the author puts forward the hypothesis of political party's creation by illusion of considerable electoral support. It is assumed that the basis of the given method of party formation is the possibility of administrative impact of certain political forces

П. М. Жижиан

ВПЛИВ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ У ПОЛЬЩІ (2001 р.) І В УКРАЇНІ (2002 р.) НА ВИЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ СТРАТЕГІЙ

Після здобуття незалежності України її стосунки з Республікою Польщею набули стратегічного значення. Пов'язано це було і з геополітичними чинниками, адже, за словами З. Бжезінського, українсько-польська співпраця, котра спирається на єдність поглядів стосовно майбутнього Європи, повинна стати на нашому континенті фактом стратегічного значення [1, с. 8]. На початку ХХІ ст. у Польщі (2001 р.) і в Україні (2002 р.) відбулися парламентські вибори, за результатами яких можна було робити прогнози щодо розвитку зовнішньополітичних стратегій держав. Особливо важливими мали стати вибори в Україні.

Цей період українсько-польських відносин є досить цікавим для дослідників. Питання впливу внутрішньополітичних факторів на двосторонні відносини розглядається у контексті міжпарламентських зв'язків, зокрема у статті В. Гевко „Українсько-польські міжпарламентські взаємини” [2]. Крім того, важливими для вивчення проблеми є публікації різноманітних наукових установ, наприклад таких, як Інститут політики (м. Київ) [3]. Дотично проблем впливу українських внутрішньополітичних факторів на зовнішню політику України торкається у своїй монографії Малярчук В.А. [4].

Становлення і розвиток українсько-польських відносин протягом 1999–2004 років здійснювалися на фоні серйозних перетворень в усіх сферах життя обох країн. У досліджуваний період значних змін зазнала, перш за все, політична складова суспільного життя обох країн.

У Польщі, в результаті парламентських виборів (2001 р.), до влади прийшла нова політична сила, яка, взявши естафету у революційної „Солідарності”, розпочала „мирне будівництво”. В Україні, перед черговими виборами до Верховної Ради (2002 р.), була впроваджена мажоритарно-пропорційна виборча система [5, с. 265], покликана створити передумови для інституалізації суспільно-політичного життя. Ця подія практично заклала підвалини для формування нової політичної структури, де вперше провідну роль у парламенті стали відігравати саме політичні партії як повноцінні суб'єкти політичного процесу.

Особливістю парламентської передвиборчої кампанії у Польщі 2001 року була фактична відсутність ідеологічних суперечностей стосовно зовнішньої політики країни. Адже зовнішньополітичні орієнтири РП були визначені задовго до цього. Тому-то зовнішня політика і не була основною темою передвиборчих програм партій та блоків. В Україні ж, навпаки, дискусія навколо зовнішньополітичного курсу держави займала далеко не останнє місце у передвиборчій кампанії.

Жодна з політичних сил Польщі, що потрапили до Сейму та Сенату, не відкидала необхідності вступу до Європейського Союзу, тобто євроатлантичного вектору зовнішньополітичної стратегії країни. Суперечності виникали лише відносно паритетності та рівноправності стосунків Польща – ЄС. Позиція переможця виборчих перегонів Союзу Лівих Демократичної – Унії Праці щодо ЄС формулювалася так: „Інтеграція не є ціллю самою по собі. Хочемо бути в Європейському Союзі тому, щоб краще реалізувати наші основні завдання: швидке економічне зростання, осучаснення сільського господарства, виправлення інфраструктури, вирівнювання шансів” [6].

Отже, за результатами парламентських виборів у Польщі 2001 р. впевнену перемогу здобув блок партій Союзу Лівих Демократичної – Унії Праці, набравши 41,4% голосів виборців (див. табл. 1) [3, с. 49].

Таблиця 1

Результати виборів до Сейму Польщі у 2001 р.

Партії і блоки	Кількість голосів
Союз Лівиці Демократичної – Унії Праці	41,4%
„Громадянська платформа”	12,7%
Самооборона Республіки Польща	10,2%
„Право і справедливість”	9,5%
Польська селянська партія	9%
Ліга польських родин	7,9%
Акція Виборча Солідарність Правиці	5,6%
Унія Вольності	3,1%

Результати парламентських виборів у Польщі для розвитку українсько-польських відносин мали велике значення. Фахівці відзначали, що попередній уряд правих (сформований коаліцією так званої Акції Виборчої „Солідарності” та Унією Вольності) був надійним союзником України, як в питаннях політичного, так і економічного характеру. Польща першою визнала незалежність України і активно лобювала українські інтереси в європейських та євроатлантичних структурах. Тривалий час Польща, як член „Веймарського трикутника” (Польща–Німеччина–Франція), виступала посередником у переговорах між Україною і Заходом, зокрема, була безпосереднім контактором у кризові моменти для зовнішньої і внутрішньої політики України (членство в ПАРС, „справа Гонгадзе” та ін.).

Така форма міждержавної співпраці була можливою завдяки консенсусу в „українському питанні” між усіма політичними силами Польщі, а також, не в останню чергу, через добрі стосунки президентів обох країн. Однак після зміни владної коаліції таке становище у відносинах обох країн дещо змінилося. На думку польських аналітиків, новий уряд РП не мав би бути настільки „відданим” Україні. Адже лідери СЛД не приховували, що значний внесок у структурне зміцнення партії і фінансування кампанії зробив О. Гудзоватий, якого називають „польським олігархом” і який є власником концерну „Бартінпекс”, польського партнера російського „Газпрому”. За оцінками польських аналітиків, на той час відносини Москви і Варшави будувалися у нових реаліях. Росія визнала історичний вибір Польщі, її західну орієнтацію та членство в НАТО. З того моменту країна могла б скорегувати свої східноєвропейські пріоритети від „політично проукраїнських” в бік „економічно проросійських” [3, с. 50]. Свідченням зміни акцентів у відносинах стала, зокрема, заява віце-прем’єра, міністра фінансів Польщі М. Белки, зроблена ним 15 січня 2002 р., напередодні візиту В. Путіна. Зміст заяви полягав у тому, що уряд РП цілком підтримував ідею спорудження трубопроводу для транспортування російського газу до Західної Європи територією Польщі в обхід України [7, с. 3].

Тому прихід до влади в РП новоствореної урядової коаліції, за прогнозами експертів, мав значно активізувати інтеграційний процес з основними європейськими структурами, сприяти покращенню двосторонніх відносин з Росією, у першу чергу, в економічній сфері, що дало б можливість відновити вихід польських товаровиробників на російський ринок та забезпечити поставки енергоносіїв до РП [3, с. 50].

Як засвідчив подальший розвиток подій, російський чинник у польській політиці не зміг переважити чинник європейський (новий уряд країни був послідовним прихильником вступу Польщі до ЄС), проте поступово зменшив вагу українського чинника у формуванні зовнішньої політики РП.

В Україні парламентські вибори відбулися в 2002 р. Результати виборів до Верховної Ради засвідчили відсутність консенсусу в українському суспільстві щодо пріоритетних питань зовнішньополітичного спрямування держави. Адже до парламенту потрапили політичні сили, програмні засади яких щодо зовнішньої політики України суттєво відрізнялися (див. таблицю 2) [8].

Таблиця 2

Результати парламентських виборів в Україні у 2002 р.

№ з/п	Партія (виборчий блок партій)	%
1	Виборчий блок політичних партій "Блок Віктора Ющенка "Наша Україна"	23.57
2	Комуністична партія України	19.98
3	Виборчий блок політичних партій "За Єдину Україну!"	11.77
4	Виборчий блок політичних партій "Виборчий блок Юлії Тимошенко"	7.26
5	Соціалістична партія України	6.87
6	Соціал-демократична партія України (об'єднана)	6.27

Серед програмних положень виборчого блоку „Блок Віктора Ющенка „Наша Україна” варто відзначити найголовніші: вихід з СНД, вступ до СОТ, повна інтеграція України до ЄС, активний розвиток військового та військово-технічного співробітництва з НАТО, інтеграція до політичних

структур НАТО, активна участь у миротворчій діяльності ООН, поглиблення співпраці з партнерами у блоці ГУУАМ, розширення участі України у роботі міжнародних та європейських організацій.

Найближчий конкурент „Нашої України” – Комуністична партія України, що серед своїх основних завдань у сфері зовнішньої політики називала відродження на новій основі Союзу рівноправних братніх народів як добровільного об’єднання суверенних соціалістичних держав, активний вплив України на поглиблення інтеграційних процесів у СНД, входження до системи колективної безпеки країни СНД; крім того, комуністи виступали проти реалізації планів включення України до військових структур НАТО.

Програма виборчого блоку „За Єдину Україну!” анонсувала такі основні тези: спільне з Російською федерацією входження до сучасного європейського економічного та культурного простору, використання механізму СНД як засобу узгодження інтересів, у першу чергу, на двосторонній основі, економічне співробітництво в рамках СНД – умова збереження ринків збуту та розвитку економічного потенціалу України, подальший розвиток і оптимізація співпраці України з НАТО.

Виборчий блок Юлії Тимошенко серед головних завдань зовнішньої політики України виділяв наступні: стати авторитетним геостратегічним центром, лідером консолідації країн Центрального і Східноєвропейського регіону, вступ до ЄС і НАТО, економізацію зовнішньополітичної діяльності, широкомасштабне економічне співробітництво з країнами-сусідами, у першу чергу, з РФ, а також з такими провідними країнами світу, як США, ФРН, Велика Британія, Франція, Японія, Китай, Індія.

У програмі ж Соціалістичної партії України серед пріоритетів були братерські відносини з Росією, Білоруссю та іншими сусідами, консолідація та захист слов’янства, збереження позаблокового статусу України. Також українські соціалісти наголошували на помилковості розширення НАТО на схід.

Соціал-демократична партія України (об’єднана) стратегічно важливими розглядала такі напрямки діяльності: інтеграція до Європейського співтовариства, участь у створенні системи загальноєвропейської безпеки, зміцнення стратегічного партнерства з Росією і США, розширення співробітництва з країнами СНД, створення необхідних умов для вступу України до СОТ [8, с. 7–19].

Такий короткий огляд передвиборчих програмних положень українських партій дозволяє зробити деякі висновки щодо існуючих в українському суспільстві у 2002 році варіантів розвитку зовнішньополітичного курсу. Отже, результатом електорального вибору у 2002 році стали три основні концепції геостратегічного розвитку України:

1) інтеграція до ЄС та НАТО, тобто євроатлантичний, прозахідний вектор зовнішньої політики України (Блок „Наша Україна”, Блок Ю. Тимошенко);

2) так звана „багатовекторність” з нахилом до євроінтеграції, тобто достатньо нечітко визначена зовнішньополітична стратегія розвитку держави, яка відповідала тодішній офіційній зовнішній політиці України (Блок „За Єдину Україну!”, СДПУ(о));

3) архаїчна концепція братнього союзу всіх слов’ян під прапором комунізму та соціалізму, які об’єднуються заради виживання у протистоянні із Західною цивілізацією (Комуністична партія України, Соціалістична партія України).

Симптоматичним для результатів парламентських виборів в Україні стало те, що ті політичні сили, які декларували відверто атавістичні ідеї (насамперед КПУ та СПУ), здобули значну кількість голосів у парламенті, і, відповідно, можливість впливати на зовнішню політику держави. Свідченням такого стану речей є те, що фракції цих партій навіть мали представництво у комітетах ВР, до компетенції яких були віднесені питання зовнішньої політики: КПУ мала 4 представники у комітеті із закордонних справ та 3 чол. у комітеті з питань національної безпеки і оборони (більше того, цей комітет очолювався комуністом Г. Крючковим). СПУ ж мала по одному представнику у кожному з трьох відповідних профільних комітетів ВР (див. табл. 3) [4, с. 85].

Таблиця 3

**Фракційна належність депутатів – членів Комітетів Верховної Ради
України IV скликання, до компетенції яких віднесені питання
зовнішньої політики (станом на 01.04.2004 р.)**

Комітет Верховної Ради	Комітет у закордонних справах	Комітет з питань Європейської інтеграції	Комітет з питань національної безпеки і оборони
Фракція/група (кількість депутатів за станом на 01.04.2004 р.)			
„Наша Україна” (100)	3	4	1
„Регіони України” (68)	5	3	-
КПУ (59)	4	-	3
ППУ та „Трудова Україна” (42)	1	-	1
Позафракційні (25)	2	1	1
СПУ (25)	1	1	1
Блок Ю. Тимошенко (19)	1	1	2
„Народовладдя” (18)	-	1	-

Аграрної партії (16)	2	-	-
„Демократичні ініціативи” (16)	1	-	1
„Народний вибір” (14)	-	-	1
НДП (14)	1	2	1
Усього	22	12	14

Як видно з цієї таблиці, політичні сили, які відстоювали так звану „багатовекторність з євроінтеграційним ухилом” мали більшість у вирішенні тієї чи іншої проблеми зовнішньої політики України. Наприклад, фракції „Регіонів України”, ППУ, „Трудової України”, Аграрної партії, „Демократичних ініціатив”, СДПУ(о) та НДП мали 11 (50%) своїх представників у комітеті із закордонних справ, приблизно така ж ситуація спостерігалася й в інших профільних комітетах.

Для нашого дослідження важливим є той факт, що результати виборів не відповідали результатам соціологічних досліджень. Адже за результатами соціологічних досліджень Центру Разумкова протягом 2002 року на питання „Чи потрібно Україні вступити до Європейського Союзу?” позитивну відповідь давали від 57,6% до 65,1% респондентів [10, с. 44]. З огляду на це, здивування викликає той факт, що партії, які однозначно проголошували вступ до ЄС, НАТО не мали абсолютної більшості у парламенті, і не змогли, як показали наступні події, реалізовувати свої програмні положення у цій сфері. Причини того, що провладні „багатовекторні” політичні сили здобули більшість мандатів у парламенті різні: від застосування адміністративного ресурсу на виборах до неспроможності українських політиків до ефективного політичного діалогу. Також серед причин такої ситуації експерти називали вкрай низький рівень розвитку, а деякі фахівці говорили про повну відсутність елементарної політичної культури у суспільстві. Тобто виборці в основному не розуміли принципової різниці у поглядах партій на ту чи іншу проблему у зовнішній політиці, особливо це стосується тих політичних сил, які відстоювали „багатовекторність” зовнішньої політики і підтримували діючого Президента у питаннях внутрішньої політики.

Стосовно впливу результатів виборів до українського парламенту на стан українсько-польських відносин слід сказати, що зміни динаміки відносин і напрямків співробітництва вони не обіцяли. Адже на відміну від Польщі, де головний вплив на всі сфери життя держави мали партії, в Україні програми політичних сил не набували реального наповнення і відігравали роль радше яскравих рекламних вивісок, на які реагував український електорат. Крім того, система розподілу влади в Україні дозволяла зосереджувати керівництво зовнішньою політикою у руках Президента, а у Польщі повноваження президента не були такими значними. До того ж, фактичну більшість у ВР України отримали ті політичні сили, які повністю підтримували Президента України Л. Кучму. За умов авторитарного режиму, що сформувався тоді в Україні, підтримка „своїх партій” означала лише формалізацію тієї „багатовекторної” зовнішньої політики, яка втілювалась у життя Л. Кучмою.

* * *

Порівнюючи парламентські вибори в Польщі та України слід відзначити такі особливості:

- вибори до парламентів обох країн стали черговим підтвердженням різного ступеня розвитку політичної культури в обох суспільствах, адже у Польщі на той час основними суб’єктами політичного життя були партії, які мали безпосередній і вирішальний вплив на всі сфери суспільного життя. В Україні ж, навпаки, інституалізація суспільно-політичного життя у 2002 році тільки розпочиналася. Наслідком такого стану речей стала відсутність чіткої позиції у виборі тієї чи іншої політичної сили для українських виборців;
- перебіг виборчих кампаній та результати виборів засвідчили різний ступінь консенсусу щодо зовнішньополітичних стратегій розвитку держав: у Польщі практично не виникало суперечок щодо системотворчих засад, в Україні ж дискусія була жвавою і повної переваги не здобула жодна з концепцій геостратегічного вибору держави;
- результати виборів мали різний ступінь впливу на двосторонні українсько-польські відносини: у Польщі зміна влади стала суттєвим фактором впливу, тобто призвела до зміни акцентів у стосунках між двома країнами; в Україні ж суто формальний, адже у 2002 році український парламент де-факто не мав вирішального впливу на більшість питань зовнішньої політики.

Джерела та література

1. Гузенко О. Полонез з Україною // Час. – 2001. – № 30.
2. Гевко В. Українсько-польські міжпарламентські взаємини // Р. Ф. Кайндль. Вікно в європейську науку: Матеріали II Міжнародного наукового семінару „Кайндлівські читання” (28–29 травня 2005 р.). – Чернівці, 2005.
3. Парламентські вибори в Польщі // Інформаційно-аналітичний огляд. – 2001. – № 9.
4. Малайчук В.А. Міжнародна політика: простір патріотичного змагання і співробітництва. – К., 2005.
5. Закон України „Про вибори народних депутатів” // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 51–52.
6. Переклад з польської за Виборчою декларацією СЛД // www.sld.org.pl/index.php?view=1&art_id=7147&pid=18&ret_id=203&rsid=0

7. Газопровід в обхід України // Голос України. – 2002. – 16 січня.
8. Результати голосування на чергових парламентських виборах в Україні у 2002 р. // www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v
9. Чалий В. Питання зовнішньої політики в програмах політичних партій // Національна безпека і оборона. – 2002. – № 2.
10. Громадська думка про зовнішню політику України // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 3.

Summary

The article is devoted to the influence of the results of the parliament elections in Poland (2001) and in Ukraine (2002) on their foreign policy and the mutual relations. The author determines the significance of these processes for the development of Ukraine and Poland foreign policy.